https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-03-026
DOI: 10.30889/2523-4692.2020-14-03-026

УДК 81'42'37

LINGUOPRAGMATIC ANALYSIS OF NEW VOCABULARY
ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ НОВОЇ ЛЕКСИКИ

Udovichenko H.V. / Удовіченко Г.М.
c.ped.s.. / к.пед.н.
ORCID: 0000-0003-3731-0857
Donetsk National University of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Tramvayna, 16, 50005
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, Кривий РігТрамвайна, 16, 50005

Анотація. *У статті подано дослідження нової лексики в аспекті функціональної лексикології, що потребує звернення до теоретичних принципів лінгвопрагматичного опису слова. Наведено визначення терміну «прагматика», який трактується науковцями по-різному. На ґрунті проаналізованої літератури можна дійти висновку про реальність існування у семантичній структурі значення слова прагматичних компонентів. При цьому, помилковим буде стверджувати, що прагматика слова співвідноситься з одним одиничним аспектом структури слово-значення. Визначено існування певної типології прагматичних компонентів у значенні слова. Доведено, що між типом прагматичних компонентів і параметрами прагматичної ситуації існує діалектичний взаємозв'язок.*

Ключові слова: *нова лексика, прагматика, функціональна лексикологія, слово-значення.*

Вступ.

Лексичний склад являє собою ту царину мовної системи, яка найбільшою мірою схильна до змін: людська діяльність, природні явища, життя рослинного і тваринного світу – усі реалії навколишньої дійсності знаходять відображення в словниковому складі мови, який чутливо реагує на будь-які зміни в тій чи іншій сфері життя. За останні півтора століття словниковий склад більшості мов зазнав значних трансформацій: зміна політичного, соціального ладу багатьох країн, стрімкий розвиток науки, техніки та інших областей людської діяльності – все це призвело до так званого неологічного буму, під яким мається на увазі бурхливе зростання лексичного складу мови за допомогою нових лексичних одиниць, тобто неологізмів. У зв'язку з появою нових реалій (предметів, понять) виникає потреба в їх найменуванні – даний процес є закономірним і, відзначимо, не новим для сучасного періоду, оскільки історія багатьох мов знає приклади словарного збагачення (заповнення лексичних лакун) різної ступеня інтенсивності.

Виклад основного матеріалу

Дослідження нової лексики в аспекті функціональної лексикології потребує звернення до теоретичних принципів лінгвопрагматичного опису слова.

Як відомо, термін «прагматика» по-різному трактується в сучасному мовознавстві. По-перше, це наука про вживання мови (Leech), або розуміється як наука про мову в контексті, чи про контекстуальність мови як явища (Parret). По-дреге, це дослідження мови (або будь-якої іншої системи комунікації) з точки зору переслідуваних цілей, різних способів їх досягнення і умов, при яких ці цілі досягаються (Parisi). По-третє, прагматика розуміється як теорія: інтерпретації мовних актів (Searl, Grice) або теорія, що вивчає прагматичні

параметри літературної комунікації (Арутюнова), а також тексту в його динаміці, співведнесеного з «я» людини, яка створює текст (Степанов); чи теорія мовної дії (Кисельова). Також її можна сприймати як теорію вивчення мовних засобів, які слугують для позначення різних аспектів інтеракційного контексту, в якому виражається пропозиція (Motsch).

Газдар тлумачить прагматику як «значення мінус умови істинності» [5], а Левінсон відзначає, що прагматика вивчає ті аспекти значення, які не охоплюються семантичної теорією [7]; Т. ван Дейк вважає, що в компетенцію прагматики входить виявлення систем, що характеризують мовну форму, значення та діяльність [4, 27]. На думку дослідника, у найбільш теоретизованому і абстрагованому розумінні прагматика покликана здійснювати специфікацію (теоретично допустимих) умов (теоретично допустимої) придатності (теоретично допустимих) структур висловлювання. До емпіричних завдань теорії прагматики відноситься розробка когнітивної моделі створення, розуміння, запам'ятовування і т. ін. мовленнєвиних актів, а також моделі комунікативної взаємодії та використання мови в конкретних соціокультурних ситуаціях [4, 260]. Прагматика також покликана вивчити мову як знаряддя суспільної практики людини (Сусов).

В основі всього розмаїття визначень лежить схеми Ч. Моріссей. Однією з властивостей знака є відношення між знаком і його користувачем-людиною. Людський фактор визнається в якості провідного поняття прагмалингвистики (Степанов, Арутюнова, Булигіна, Гак), тобто прагматика вивчає всі ті умови, при яких людина використовує мовні знаки (Колшанскій). При цьому під умовами користування розуміються умови адекватного вибору і вживання мовних одиниць з метою досягнення кінцевої мети комунікації-впливу на партнера.

Важливим є те, що прагматика заклала фундамент нової лінгвістичної парадигми – функціонально-прагматичної. У центрі уваги функціонального мовознавства – взаємозв’язок мови і середовища його функціонування, мовних структур, з одного боку, і діяльних структур – з іншого. Серцевину функціонального мовознавства утворює особистісно-орієнтована діяльнісна лінгвістика [3, 9].

Однією із проблем прагмалингвистики є розмежування семантики і прагматики. На думку Р. Познера, це розмежування в лінгвістичному описі повинно ґрунтуватися на розрізненні значення і вживання слів у мовній комунікації.

Згідно з Д. Вундерліхом [8, 304], семантика вивчає буквальне значення, прагматика ж має справу з усіма видами непрямого значення, а також з результатами акту мовлення, тобто з тими висновками, які робить слухач зі слів мовця, з його подальшими реакціями і т. ін. Дж. Ліч пропонує кілька постулатів для розмежування семантики і прагматики, проте в своїй останній роботі він приходить до висновку про необхідність розглядати ці дві дисципліни як доповнення однією іншої: «І семантика і прагматика пов’язані зі значенням мовного знаку, але відмінність між ними трактується з точки зору різних розумінь дієслова «означати». Семантика відповідає на питання «що означає?»

Прагматика відповідає на питання «Що ви хочете сказати, вживши слово?» [6, 5-6].

Подібну точку зору висловлює Дж. Олвуд, який вважає, що, ймовірно, було б краще відмовитися від цього протиставлення на користь семантико-прагматичного підходу, при якому основною функцією мовного значення визнавалася б його контекстуальна адаптованість. Тож, наявність складного діалектичного зв'язку між семантикою і прагматикою є очевидною.

Слово як об'єкт прагматичного опису до недавнього часу не було у центрі уваги лінгвістів, хоча в окремих роботах питання прагматики слова так чи інакше порушувалися (Levinson, Плотніков, Почепцов, Богданов). Серед перших робіт цього плану можна назвати роботи Г Клауса. Значний внесок в обґрунтування і розвиток прагматичного підходу до аналізу слова вклали лінгвісти Л. Кисельова, Е. Азнаурова. Особливу цінність представляє монографія Е. Азнаурової, в якій вперше у лінгвістиці дається теоретичне обґрунтування принципів лінгвопрагматичного аналізу слова, виходячи з основних параметрів комунікативно-прагматичної ситуації. Услід за Е. Азнауровою, ми вважаємо, що «множинне, повторюване вживання слова у типізованій ситуації мовного спілкування викликає узуальне закріплення в слові прагматичної інформації». Слово набуває прагматичної маркованості на рівні системи. Прагматичний зміст слова кодує риси ситуації спілкування, в якій воно зазвичай вживається. Прагматичний аналіз на рівні слова має на меті виявлення внутрішніх закономірностей, яким підкоряється адекватний вибір і вживання лексичної одиниці у типізованій ситуації спілкування. При цьому особливої ролі набуває виявлення обмежень на вживання.

А. С. Богінська у своїй роботі зазначає, що будь-яка соціальна поведінка, в тому числі і мовна діяльність, регулюється правилами. Норми мовленнєвої поведінки, хоча і входять (або повинні входити) в систему виховання, відносяться до сфери мовчазної угоди між комунікативно зобов'язаними членами суспільства. Завдання прагматики – виявити і сформулювати правила мовного спілкування. Прагматичним правилам у системі лексичного значення слова повинні відповідати прагматичні компоненти, які кодують вищеописані прагматичні параметри, а також розпорядчі обмеження на вживання лексичних одиниць. Інакше кажучи, одним із завдань функціональної лексикології є вивчення тих рис контекстів вживання слів, які закодовані на рівні системи, тобто на рівні їх лексичного значення.

Ми виходимо з схеми структури лексичного значення слова, розробленої М. Нікітіним [2], згідно з якою в змісті значення слова виділяються: інтенсіонал (ядро значення), імплікаціонал (всі стереотипні асоціації, традиційно асоціюються з денотатом) та емоціонал (суб'єктивно-оцінний компонент змісту, який різними лінгвістами в різні часи називався feeling, tone, emotive valeur). Ці компоненти значення можуть співвідноситися з будь-яким із трьох перерахованих аспектів значення слова. Якщо вони співвідносяться з інтенсіоналом, то в цьому випадку сама денотативна зумовленість слова визначає сфери його адекватного вживання, окреслює коло можливих ситуацій спілкування. Так, денотативная специфіка слів типу *bio-computer*, *multy-user,*

co-processor обмежує їх вживання рамками ситуацій, пов'язаних з використанням комп'ютерів. Дані компоненти кодують професійний параметр учасників ситуації спілкування. Прагматичні компоненти можуть локалізуватися в імплікаціональному значенні. Так, для правильного, задовільного вживання нового лексико-семантичного варіанта слова *bird (an attractive girl or a woman*) необхідно знати, що в імплікаціоналі цього значення слова закодовано припис, що обмежує вживання цього слова рамками чоловічій компанії.

Компоненти цього типу кодують соціальний, віковий, статевий, етнічний параметри комунікантів, їх рольові відносини. Нарешті, прагматичні компоненти можуть співвідноситися з емоційним значенням і бути експліцитно вираженими через словникову позначку (pej., mock., iron.), через емоційно забарвлені словотвірні елементи, через оціночні слова в дефініції. Ці прагматичні компоненти кодують такі параметри ситуативної варіативності, як тональність ситуації спілкування, намір того, хто говорить.

Виходячи з цього, в новій лексиці можна виділити три великих пласти:

1) слова з інтенсіональнми прагматичними компонентами;

2) слова з емоційними прагматичними компонентами;

3) слова з імплікаціональними компонентами.

При цьому враховувалася внутрішня комунікативна природа слова (ідентифікаційна або предикатна); функції ідентифікації та предикації, які входять до складу прагматичних чинників, що зумовлюють функціонування словесних знаків в процесі спілкування. Якщо ім'я, яке виконує ідентифікаційну функцію, виступає семіологічним аналогом речі або класу речей у висловлюванні, то предикатне ім'я виступає семіологичним аналогом ознак речі або класу речей [2, 73]. Денотат предикатного імені постає як одна з властивостей, ознак, якостей і т. ін. об'єкта позначення, «що пропущено» через призму кваліфікативної оцінки. До слів, що спеціалізуються на виконанні предикатной функції, відносяться, перш за все, прикметники та дієслова, які за своєю природою є носіями ознак, тобто є класичними предикатами. Однак предикативними можуть бути не тільки прикметники та дієслова, але й іменники, що несуть в собі оціночно характеризовану моноозначеність.

В першу групу (що включає слова з інтенсіональними прагматичними компонентами) увійшли одиниці, які є за своєю природою такими, що ідентифікують (називають), тобто гетеросемні; в значенні цих слів експліцитно виражений набір ознак денотата, за яким він ідентифікується. Ці слова, як правило, вживаються в визначених, вузькоспеціальних конкретних сферах. Так наприклад, словосполучення *theatre of fact, theatre of absurd, theatre of cruelty, black theatre* обмежені у вживанні рамками театральної тематики і групою фахівців в даній області. Іншими словами, сюди відносяться одиниці, вживання яких обмежено професійним параметром [1].

Особливий інтерес стоновлять слова, які за своєю денотативною зумовленістю належать до малих соціальних груп і денотують представників цих груп. До другої групи нової лексики входять слова, що містять розпорядчі компоненти в емоційному значенні. Слова цієї групи, як правило, є

предикативними за своєю природою, моносемними, і несуть, як правило, одну ознаку, яка не має такої чіткої референтної співвіднесеності, як слова першої групи. Слова ж першої групи, це, як правило, емоційно забарвлені слова-характеристики, оціночні одиниці. Такі одиниці часто називають прагмемами, адже вони є прагматично зазначеними в оціночному плані вже на рівні лексичної системи.

Сюди увійшли нові слова з емоційно забарвленими суфіксами (Переважно негативними): - *y / -ie, -nik, -eer*.

Прагматичні компоненти, експліцитно виражені в значеннях цих суфіксів, вимагають вживання цих слів у ситуаціях неформального спілкування з метою принизити співрозмовника. Наприклад, слова *druggy (a person who takes drugs), drugster (a drug addict), folkie (si a folk singer), folknik (si a devotee of folk songs*) були оцінені тестованими носіями мови як *derogatory, disapproving*.

До цієї групи входять також семантичні неологізми, які показують собою нові лексико-семантичні варіанти іменників, прагматичні компоненти яких експліцитно виражено в словникових дефініціях через оціночні прикметники. Наприклад: *a yeam (a tiresome person), jack-boot (rough, bullying measures*). Всі слова цієї групи вживаються в ситуаціях квалітативно, тобто характеризуючого типу. Прагматичні компоненти в значенні цих слів визначають їх вибір з боку учасників комунікації з метою образити.

Правильне використання слова *yumpie* пропонується прагматичними компонентами, що входять до емоціоналу (іронія, глузування відносно адресата). Наприклад :*The ultimate Yumpie status symbol is to have a child suffering flashcard burn-out.*

Найчастіше негативна тональність ситуації, в якій використовуються слова подібного типу, посилюється за рахунок інгерентної оцінки дерогатівного суфікса (у даному випадку за рахунок суфікса *-ie*, який в останні роки розвинув нові негативні значення). Пор. з суффіксоідним елементом *-gate* скандал, який визначає вживання слів, що містять його, в ситуаціях з негативною тональністю, наприклад, *contragate* (скандал, пов'язаний із секретним постачанням зброї нікарагуанським контрас). Таким чином, слова цієї групи обмежені у вживанні по лінії ситуативної варіативності.

До третьої групи увійшли слова з прагматичними компонентами, що локалізуються в імплікаціоналі значення. Адекватне вживання даних слів вимагає знання додаткових асоціацій, пов'язаних з культурою, традиціями, побутом країни досліджуваної мови. Слова цього шару можуть бути як предикативними, так і ідентифікативними. Так, нове значення *vegetable* (a *lifeless, inert creature*) є предикатним знаком, що несе одну провідну ознаку – пасивність, яку експліцитно виражено в словниковій дефініції. Для адекватного вживання даного слова необхідно знати, що у квалітативну ситуацію загального типу воно привносить негативний заряд і викликає відповідну негативну реакцію партнера. Однак в медичному контексті, за даними опитування інформантів, це слово нейтральне. Словник не вказує на подібне розмежування.

Ідентифікуючі слова *convenience-food, junk-food, fast-food*, які позначають швидко приготовану їжу, вимагають знання англійської дійсності останніх

десятиліть. *Fast-food* позначає гамбургери та інші страви швидкого приготування в кафе американських фірм McDonalds. *Convenience-food, junk-food* мають однакову денотативну співвіднесеність – консервовані продукти, які не потребують тривалого приготування вдома; *проте junk-food* асоціюється з харчовими сурогатами, і тому в комунікативному акті це слово набуває негативної конотації відносно людини, яка вживає консервовану їжу (як правило, ця людина, що стоїть на нижчому, порівняно з тим, хто говорить, щаблі соціальних сходів). Неадекватне вживання слів, подібних до *junk-food*, може викликати негативну реакцію, протилежну очікуваній. Наприклад: *Sears-Roe-buck* (від назви американської торгової фірми Sears-Roe-buck and Co), пов'язано у носіїв мови із відомостями про дешеві товари; вживається відносно людини, яка, з точки зору мовця, є такою, що не представляє великої цінності.

Для правильного вживання предикатних слів з полусуфіксом *-athon*, виокремленого з *marathon,* і, що має значення «змагання на витривалість», необхідно знати про те, що в імплікаціоналі подібних слів міститься інформація про благодійну спрямованість змагань подібного типу.

Наприклад: Television personalities awaiting the start in Hyde Park yesterday of the *Bikethon*, a 20-mile cycle ride in aid of handicapped and underprivileged children.

Також: *readathon* змагання на витривалість в читанні, *swimathon* змагання на витривалість з плавання. Слова цієї групи обмежені у вживанні за соціальним, статевою, віковим та етнічним параметрам.

Між типом мовного знака (предикатний vs ідентифікуючий) і типом прагматичних компонентів існує певна кореляція. Так, у ідентифікуючих знаків прагматичні компоненти є переважно інтенсіональними або імплікаціональними. У значенні ідентифікуючих (гетеросемних) знаків сама денотативна зумовленість їх значення окреслює коло можливих ситуацій вживання даних одиниць.

У предикатних знаків прагматичні компоненти локалізуються, як правило, в емоційному або в імплікаціоналі. У них відсутня чітка референтна співвіднесеність. Ці слова вживаються, як правило, у квалітативних ситуаціях неофіційної тональності, учасники яких знаходяться в симетричних, рівних по статусу відносинах.

Висновки. Таким чином, можна говорити про реальність існування у семантичній структурі значення слова прагматичних компонентів. При цьому, помилковим буде стверджувати, що прагматика слова співвідноситься з одним одиничним аспектом структури слово-значення. Вона пронизує всі її аспекти. Можна говорити про існування певної типології прагматичних компонентів у значенні слова. Між типом прагматичних компонентів і параметрами прагматичної ситуації існує діалектичний взаємозв'язок. Так, обмеження за професійним параметром пропонуються, як правило, інтенсіональними компонентами, обмеження за віком, статтю, расою-імплікаціональними прагматичними компонентами, обмеження по лінії ситуативної варіативності (тональність, рольові відносини комунікантів) співвідносяться переважно з емоційними значеннями.

Література:

1. Богінська А. С. Прагматична диференціація нової лексики та її зв'язок із семантикою. // Сучасні напрямки досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов. Збірник наукових праць / За заг. ред. В. В. Жуковської, І. І. Савчук, Л. Є. Блін – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2011. – С. 33-35.

2. Никитин, М.В. Лексическое значение в слове и словосочетании: Спецкурс по общей и английской лексикологии. / М.В. Никитин. -Владимир: Владимирский гос. пед. ин-т, 1974. — 222 с.

3. Сусов, И.П. Деятельность, сознание, дискурс и языковая система / И.П. Сусов // Языковое общение: процессы и единицы. – Калинин, 1988. – С.7-13.

4. Dijk, T.V. van. Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse / T.V. van Dijk. - London: Longman, 1977. – 261 p.

5. Gazdar, G. Pragmatics: Implicature, presupposition and logical form / G. Gazdar. – New York, 1981. – 323 p

6. Leech, J. The Principles of Pragmatics / J. Leech. – Lnd., 1985. – 134p.

7. Levinson, S. Pragmatics / S. Levinson. – Cambridge, 1983. – 342p

8. Wunderlich, D. Methodological Remarks on Speech Act Theory / D.Winderhch // Speech Act Theory and Pragmatics. – Dortrecht, 1980. – 29 p.

References

1. Boginska, A. S. (2011). Pragmatic differentiation of new vocabulary and its connection with semantics. [Prahmatychna dyferentsiatsiia novoi leksyky ta yii zviazok iz semantykoiu]. *Modern directions of research of intercultural communication and methods of teaching foreign languages. Collection of scientific works* [Cuchasni napriamky doslidzhen mizhkulturnoi komunikatsii ta metodyky vykladannia inozemnykh mov. Zbirnyk naukovykh prats]. Zhytomyr: ZhDU Publishing House, P. 33-35.

2. Nikitin, M.V. (1974). Lexical meaning in words and phrases: Special course in general and English lexicology [*Leksicheskoye znacheniye v slove i slovosochetanii: Spetskurs po obshchey i angliyskoy leksikologii*]. Vladimir, Vladimir State Pedagogical Institute, 222 p.

3. Susov, I.P. (1988). Activity, consciousness, discourse and language system [*Deyatelnost. soznaniye. diskurs i yazykovaya sistema*]. *Language communication: processes and units*. Kalinin, pp. 7-13.

4. Dijk, T.V. van. (1977).Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse. London, Longman, 261 p.

5. Gazdar, G. (1981).Pragmatics: Implicature, presupposition and logical form. New York, 323 p

6. Leech, J. (1985). The Principles of Pragmatics. Lnd., 134p.

7. Levinson, S.(1983). Pragmatics. Cambridge, 342 p.

8. Wunderlich, D. (1980). Methodological Remarks on Speech Act. *Speech Act Theory and Pragmatics*. Dordrecht, 29 p.

Abstract. *Lexical composition is the area of the language system that is most prone to change: human activity, natural phenomena, life of flora and fauna, all the realities of the surrounding are reflected in the vocabulary of the language, which is sensitive to any changes in any areas of life. Over the past century and a half, the vocabulary of most languages has undergone significant transformations: changes in the political and social system of many countries, the rapid development of science, technology and other areas of human activity and all this has led to the so-called neological boom with the help of new lexical units. Due to the emergence of new realities*

(objects, concepts) there is a need for their name, this process is natural and, we note, not new to the modern period, as the history of many languages knows examples of vocabulary enrichment (filling lexical gaps) of varying intensity.

The article presents a study of new vocabulary in the aspect of functional lexicology, which requires reference to the theoretical principles of linguopragmatic description of the word. The definition of the term "pragmatics" is interpreted differently by scholars. Based on the analyzed literature, we can conclude about the reality of the existence in the semantic structure of the meaning of the word pragmatic components. In this case, it would be erroneous to claim that the pragmatics of the word correlates with one single aspect of the structure of the word meaning. The existence of a certain typology of pragmatic components in the meaning of the word is determined. We proceed from the scheme of the structure of the lexical meaning of the word, developed by M. Nikitin, according to which in the meaning of the meaning of the word are: intentional (core meaning), implicational (all stereotypical associations, traditionally associated with denotation) and emotional (subjective-evaluative component of content). It is proved that there is a dialectical relationship between the type of pragmatic components and the parameters of the pragmatic situation.

***Key words**: new vocabulary, pragmatics, functional lexicology, word meaning*